

25- Zira, eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline, fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline...

Zira, eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline, fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline, ismin kemali bizzarure sıfatın kemaline, sıfatın kemali hads-i yakînle şuunatın kemaline delâlet eder. Şe'nin kemali ise hakkalyakîn bir suretle zatın kemalini gösterir.

Zira, eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline, fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline, ismin kemali bizzarure sıfatın kemaline, sıfatın kemali hads-i yakînle şuunatın kemaline delâlet eder. Şe'nin kemali ise hakkalyakîn bir suretle zatın kemalini gösterir.

Bu silsileyi ve kullanılan mantıki terimleri basamak basamak açalım:

Bu cümlede Bediüzzaman Hazretleri bize çok derin bir tefekkür merdiveni gösteriyor.

İnsan kâinatta gördüğü bir eserden başlıyor; o eseri meydana getiren fiile, fiilden isme, isimden sıfata, sıfattan şuunata, şuunattan da Allah'ın zatındaki mutlak kemale intikal ediyor. Yani bir çiçek, bir göz, bir arı, bir yıldız sadece “ben varım” demez; “benim arkamda kusursuz bir fiil, o fiilin arkasında mükemmel bir isim, o ismin arkasında nihayetsiz bir sıfat, o sıfatın arkasında mukaddes şuunat ve bütün bunların kaynağı olan Zât-ı Akdes'in mutlak kemali vardır” der.

Eserin kemali bilmüşahede fiilin kemaline,

Bir eser mükemmelse, onu meydana getiren fiil de mükemmeldir. Mesela insan gözüne bakalım. Göz; korneasıyla, merceğiyle, retinasıyla, göz kapağıyla, gözyaşıyla, damarlarıyla, sinir bağlantılarıyla son derece hassas bir sanat eseridir. Göz sadece et parçası değildir; görür, korunur, temizlenir, ışığa göre ayarlanır, beyne görüntü gönderir. Böyle mükemmel bir eserin varlığı, “gözü yaratma fiili”nin de mükemmel olduğunu gösterir. Çünkü kör, şuursuz, plansız ve rastgele bir fiilden böyle gören, ölçülü, dengeli ve hikmetli bir eser çıkamaz.

Bilmüşahede Ne Demektir?

“Bilmüşahede” gözle görerek, açıkça müşahede ederek bilmek demektir. Burada delil çok yakındır. İnsan gözü görüyor, arının peteğini görüyor, bebeğin anne sütüyle beslendiğini görüyor, yıldızların düzenli hareket ettiğini görüyor. Yani önce felsefî bir tartışmaya girmeye gerek yoktur. Ortada görünen bir sanat vardır. Bu görünen sanat, onu yapan fiilin sanatlı olduğunu açıkça gösterir. Nasıl düzgün çizilmiş bir hat levhası, yazma fiilinin düzgünlüğünü gösterirse; kâinattaki düzgün eserler de yaratma fiilinin mükemmelliğini gösterir.

Petek Misali

Bir arı peteğine bakalım. Küçük arı, altıgen hücreler yapar. Bu hücreler hem sağlamdır, hem az malzemeyle çok yer kazandırır, hem balı muhafaza eder. Petek bir eserdir. Bu eserde ölçü, geometri, fayda ve güzellik vardır. O hâlde bu peteğin ortaya çıkarılması da hikmetli bir fiildir. Arının kendisi bu geometrinin hakiki sahibi değildir; o fiilin arkasında Allah’ın hikmetli yaratması görünür. Eserin kemali, fiilin kemalini böyle gösterir.

...fiilin kemali bilbedahe ismin kemaline...

Fiil mükemmelse, o fiile bakan isim de mükemmeldir. Mesela kâinatta sürekli bir rızık verme fiili var. Topraktan meyveler çıkıyor, anneden süt geliyor, denizden balıklar veriliyor, ağaçlardan meyveler sarkıyor, havadan oksijen geliyor. Bu kadar geniş, düzenli ve merhametli bir rızık verme fiili, Allah’ın “Rezzâk” isminin kemalini gösterir. Çünkü rızık verme işi bu kadar mükemmelse, “rızık verici” mânâsını ifade eden Rezzâk ismi de nihayetsiz kemalde tecelli ediyor demektir.

Bilbedahe Ne Demektir?

“Bilbedahe”, açıkça, apaçık bir şekilde, ayrıca uzun ispat istemeyecek derecede belli olarak bilmek demektir. Ortada mükemmel bir besleme fiili varsa, bunun arkasında Rezzâk isminin bulunduğu bedihîdir. Ortada hayat verme fiili varsa, Muhyî ismi görünür. Ortada şekil verme fiili varsa, Musavvir ismi görünür. Ortada terbiye etme, büyütme ve geliştirme fiili varsa, Rabb ismi görünür. Fiil, ismi adeta ilan eder.

Doktor Misali

Bir hastanede çok başarılı ameliyatlar yapıldığını düşünelim. Ameliyatlar düzenli, neticeler başarılı, tedaviler hikmetli olsun. Bu fiiller bize orada mahir doktorlar bulunduğunu gösterir. “Tedavi etme fiili” başarılıysa, “tabiplik” unvanı da kıymet kazanır. Aynen öyle de kâinatta yaşatma, besleme, şekil verme, temizleme, koruma, öldürme ve diriltme fiilleri kusursuz işliyorsa; bu fiillere bakan ilahî isimlerin kemali açıkça anlaşılır.

... ismin kemali bizzarure sıfatın kemaline...

İsim mükemmelse, o ismin dayandığı sıfat da mükemmeldir. Mesela Allah'ın "Âlim" ismi her şeyde tecelli ediyor. Hücrede bilgi var, DNA'da program var, yıldızlarda hesap var, mevsimlerde ölçü var, insan bedeninde hassas düzen var. Âlim ismi böyle mükemmel görünüyorsa, bu ismin dayandığı "ilim sıfatı" da nihayetsiz kemaldedir. Çünkü ilimsiz Âlim ismi düşünülemez. Bilgisi eksik olan bir zâtın Âlim ismi kusursuz tecelli edemez.

Bizzarure Ne Demektir?

"Bizzarure", zorunlu olarak, mecburen, başka türlü olması mümkün olmayacak şekilde demektir. Yani isim varsa, sıfat zarurîdir. "Yazan" ismi varsa, yazma bilgisi lazımdır. "Gören" ismi varsa, görme sıfatı lazımdır. "Yaratan" ismi varsa, kudret, ilim ve irade lazımdır. Bu yüzden Hâlık, Rezzâk, Hakîm, Rahîm, Musavvir, Muhyî gibi isimlerin kâinatta kusursuz tecellisi, Allah'ın kudret, ilim, irade, hayat, rahmet ve hikmet gibi sıfatlarının kemalini zorunlu olarak gösterir.

Mimar Misali

Bir mimarın yaptığı saray mükemmel olsun. Sarayın ölçüsü, süsü, sağlamlığı, odalarının yerleşimi, ışık alması, su tesisatı ve bütün sistemi kusursuz olsun. Bu saray, mimarın "mimar" unvanını gösterir. Fakat mimar unvanı tek başına havada durmaz. Bu unvanın arkasında bilgi, kudret, sanat kabiliyeti, ölçü bilgisi ve planlama gücü vardır. Aynen öyle de kâinatta görünen ilahî isimlerin arkasında, o isimlere kaynak olan ezelî sıfatlar vardır.

...sıfatın kemali hads-i yakînle şuunatın kemaline delâlet eder.

Sıfatların kemali, daha derin bir mertebe olan şuunatın kemaline delalet eder. Şuunat, Allah'ın zatına layık mukaddes ilahî şe'nleridir. Bunu insanlardaki duygu, ihtiyaç, değişme veya potansiyel gibi anlamamak gerekir. Allah hakkında şuunat, mahlûkata benzeyen hâller değildir. Fakat anlamaya yaklaşmak için şöyle temsil edebiliriz: Bir insan ikram etmeyi sever; bu sevgi onda cömertlik hâlini gösterir, cömertlik sıfatı ikram fiiline dönüşür, ikram fiili de sofradaki nimette görünür. Bu sadece zayıf bir temsildir. Allah'ın rahmet etmesi, ikram etmesi, sevdirmesi, tanıttırması, yaratmayı irade etmesi ise O'nun zatına layık mukaddes şuunatındandır.

- İlim sıfatı kemâlde ise, bu ilmin arkasındaki bilmek, şe'ni kemâldedir.
- Kudret kemâlde ise, o sıfatın dayandığı şe'ni kemâldedir.
- Rahmet kemâlde ise, o sıfatın dayandığı şe'ni kemâldedir.

- Adalet kemâlde ise o sıfatın dayandığı şe’ni kemâldedir.

Sıfatta kusur bulunmaması, zorunlu olarak o sıfatın dayandığı şe’nin, yani Zât’a ait mukaddes ve münezzezh hâllerin de kemâlde olduğunu gösterir. Zira şe’n’de bir noksanlık bulunsaydı, bu noksanlık önce sıfata, oradan fiile, nihayet esere sirayet ederdi. Hâlbuki kâinatta görülen intizam, ölçü ve güzellik; fiillerin mükemmelliğini, fiiller de sıfatların kemâlini açıkça ilan etmektedir.

Hads-i Yakîn Ne Demektir?

“Hads-i yakîn”, uzun uzun basamakları saymadan, kalbin ve aklın birden kesin bir kavrayışa ulaşmasıdır. Mesela çok güzel ve çok merhametli bir ikram gördüğünüzde, ikram eden zâtın içinde ikram etmeye dair yüksek bir cömertlik ve lütuf mânâsı bulunduğunu hemen anlarsınız. Bunu ispat etmek için saatlerce delil aramazsınız; kalp süratle hükmeder. İşte sıfatların kemalinden şuunatın kemaline geçiş de böyle yüksek ve kesin bir kavrayışla olur.

Anne Şefkati Misali

Bir annenin yavrusuna şefkatle bakması bir fiildir. Bu fiilde merhamet görünür. O merhamet, annedeki şefkat sıfatını gösterir. Fakat şefkat sıfatının arkasında daha derin bir hâl vardır: yavrusuna yönelme, onu korumak isteme, ona zarar gelmesine razı olmama gibi bir iç mânâ. Bu insandaki zayıf bir temsildir. Kâinattaki bütün annelere şefkat veren, yavruları besleyen, rahmeti her tarafa yayan Allah’ın rahmet sıfatındaki kemal de, O’nun zatına layık mukaddes rahmet şuunatının kemalini gösterir.

Şe’nin kemali ise hakkalyakîn bir suretle zâtın kemalini gösterir.

Şuunatın kemali ise doğrudan Allah’ın zatındaki mutlak kemali gösterir. Çünkü fiiller, isimlere; isimler, sıfatlara; sıfatlar, şuunata; şuunat da Zât-ı Akdes’e dayanır. Kaynak mükemmel olmazsa, kaynaktan gelen tecelliler de mükemmel olmaz. Kâinatta görünen bu kadar hikmet, rahmet, güzellik, nizam, ölçü, ilim ve kudret, kaynağında hiçbir eksiklik bulunmadığını gösterir. Demek Allah’ın zatı her türlü naks, kusur, acz, cehalet, ihtiyaç ve noksandan münezzehtir.

Ve artık şu hükme varıyoruz: **Şe’nin kemâli ise, hakka’l-yakîn bir sûrette Zât’ın kemâlini gösterir; çünkü şen, Zât’a en yakın mertebedir ve doğrudan doğruya Zât’tan sudûr eder.** Bu silsile, artık zan ve ihtimal bırakmaz; bilakis hakka’l-yakîn derecesinde, Zât’ın kemâlinin mutlak ve nihayetsiz olduğunu ilan eder.

Hakkalyakîn Ne Demektir?

“Hakkalyakîn”, hakikatin en kuvvetli şekilde bilinmesi demektir. Bir şeyi uzaktan duymak

başka, gözle görmek başka, bizzat hakikatine temas edercesine kesin bilmek başkadır. Mesela ateşin yakıcı olduğunu duymak ilme'l-yakîn, ateşi görmek aynel-yakîn, ateşin sıcaklığını bizzat hissetmek hakkalyakîne yakın bir misaldir. Burada şuunatın kemali, Allah'ın zatının kemalini çok kesin, çok sağlam ve sarsılmaz bir şekilde gösterir.

Güneş Misaliyle Bütün Silsile

Bir aynada güneşin parlak bir yansımasını görsek, o yansıma bize ışığın kemalini gösterir. Işığın kemali, aydınlatma fiilinin kemalini gösterir. Aydınlatma fiili, güneşin “ışık verici” oluşunu gösterir. Bu ışık vericilik, güneşteki parlaklık vasfına dayanır. O vasfın kemali de güneşin kendi zatındaki nuraniyetin kuvvetini gösterir. Elbette bu misal Allah hakkında sadece yaklaşmak içindir; Allah hiçbir şeye benzemez. Fakat misal şunu anlatır: Yansımadaki parlaklık bile kaynağın kemaline işaret eder. Kâinattaki güzellik ve kemaller de Allah'ın mutlak kemaline işaret eder.

Bir Meyve Üzerinden Silsile

Bir elmaya bakalım. Rengi güzel, kokusu hoş, tadı tatlı, şekli ölçülü, faydası çoktur. Bu elma eserdir. Elmadaki kemal, onu yaratma fiilinin kemalini gösterir. Yaratma fiilindeki kemal, Hâlık, Rezzâk, Kerîm, Rahîm ve Musavvir isimlerinin kemalini gösterir. Bu isimlerin kemali, kudret, ilim, irade, rahmet ve hikmet sıfatlarının kemalini gösterir. Bu sıfatların kemali, Allah'ın zatına layık ikram, rahmet, lütuf ve tanıttırma gibi mukaddes şuunatının kemalini gösterir. Şuunatın kemali ise Zât-ı Akdes'in mutlak kemalini gösterir.

Bir Bebek Üzerinden Silsile

Yeni doğmuş bir bebeği düşünelim. Bebek acizdir, hiçbir şey bilmez, rızkını arayıp bulamaz. Fakat onun rızkı, tam ihtiyacına uygun şekilde annesinin göğsünde hazırlanır. Bu süt eserdir. Sütün bebeğe uygun yaratılması, rızık verme fiilinin kemalini gösterir. Rızık verme fiili, Rezzâk ve Rahîm isimlerinin kemalini gösterir. Bu isimler, Allah'ın ilim, kudret, rahmet ve irade sıfatlarının kemaline dayanır. Bu sıfatlardaki kemal, Allah'ın zatına layık mukaddes rahmet ve lütuf şuunatını gösterir. Bu şuunatın kemali de Allah'ın zatında hiçbir noksanlık bulunmadığını ilan eder.

Bir Kitap Misaliyle Silsile

Çok hikmetli, derin, hatasız ve güzel yazılmış bir kitap düşünelim. Kitabın kendisi eserdir. Kitaptaki düzen, yazma fiilinin kemalini gösterir. Yazma fiilinin kemali, “kâtip” isminin kemalini gösterir. Kâtip isminin kemali, ilim ve ifade kudreti gibi sıfatların kemalini gösterir. Bu sıfatların kemali, o zâtın içinde ilme, beyana ve hikmete dair daha derin bir kemal bulunduğunu gösterir. Kâinat ise Allah'ın kudret kalemıyla yazılmış büyük bir kitaptır. Her varlık, bu kitabın bir kelimesidir. Her kelime, fiile; fiil, isme; isim, sıfata; sıfat, şuunata; şuunat da Zât-ı Akdes'in kemaline işaret eder.

Netice

Kısaca bu silsile şudur: Güzel eser, güzel işi gösterir. Güzel iş, güzel ismi gösterir. Güzel isim, mükemmel sıfatı gösterir. Mükemmel sıfat, mukaddes şuunatı gösterir. Mukaddes şuunat da Zât-ı Akdes'in sonsuz kemalini gösterir. Yani insan bir çiçeğe iman gözüyle baksa, oradan Allah'ın fiillerine, isimlerine, sıfatlarına ve nihayet zatının mutlak kemaline kadar yükselebilir.

Eser der ki: "Ben güzelim." Fiil der ki: "Beni yapan iş güzeldir." İsim der ki: "Bu iş, güzel bir ismin tecellisidir." Sıfat der ki: "Bu isim, sonsuz bir ilim, kudret, irade ve rahmete dayanır." Şuunat der ki: "Bu sıfatların arkasında Allah'ın zatına layık mukaddes kemaller vardır." Zât-ı Akdes'in kemali ise der ki: "Bütün bu güzelliklerin, hikmetlerin, rahmetlerin ve kemallerin kaynağı benim; bende hiçbir naks, kusur ve eksiklik yoktur."

Şuunat-ı İlahîye Nedir?